

DOI 10.33099/2618-1614-2024-24-1-3-11

УДК 327.5::355.48(477)«2023»

К. О. Буданов,*Головне управління розвідки Міністерства оборони України,***В. В. Зайцев,***кандидат політичних наук,**Головне управління розвідки Міністерства оборони України,***О. М. Романов,***кандидат технічних наук, старший дослідник,**Науково-дослідний інститут воєнної розвідки,***В. С. Комаров,***доктор військових наук, професор,**Науково-дослідний інститут воєнної розвідки*

Трансформація поглядів провідних акторів щодо надання гарантій воєнної безпеки Україні після російсько-української війни за результатами аналізу основних воєнно-політичних подій у світі у травні – грудні 2023 р.

У статті проаналізовані основні воєнно-політичні події за травень – грудень 2023 р. за участю провідних акторів, результати висвітлення та обговорення питання надання гарантій воєнної безпеки на таких зустрічах, як саміт «Великої сімки» (G7), саміт НАТО у Вільнюсі, саміт лідерів країн БРИКС, саміт «Великої двадцятки» (G20), засідання XX Міжнародного дискусійного клубу «Валдай», засідання Парламентської асамблеї НАТО, 16-те засідання Контактної групи з питань оборони України (формат «Рамштайн»), саміт Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС). Розгляд російсько-української війни як елементу геополітики в основних політичних та економічних подіях глобального рівня у травні – грудні 2023 р. характеризує та окреслює умови й можливі формати, в яких наша держава може одержати гарантії воєнної безпеки в найближчій та середньостроковій перспективі.

Ключові слова: актор, гарантії воєнної безпеки, регіональна система безпеки, двосторонні переговори з питань безпеки, російсько-українська війна.

© К. О. Буданов, В. В. Зайцев, О. М. Романов, В. С. Комаров, 2024

Постановка проблеми в загальному вигляді. Посилення в сучасних умовах значення воєнної сили, зниження порога її застосування, підвищення ймовірності виникнення збройних конфліктів посилюють непередбачуваність процесів мирного співіснування країн на основі міжнародно визнаних норм та правил. Існуюча глобальна архітектура безпеки, яка базується на дотриманні всіма країнами загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, закріплених у відповідних договорах, та діяльності міжнародних режимів контролю, стає недієвою.

Загрози від країн, які використовують відкрите та нічим не обґрунтоване застосування воєнної сили як аргумент у вирішенні спірних політичних питань замість діалогу та пошуку консенсусу, є реальною небезпекою для державного суверенітету й територіальної цілісності країн у всіх регіонах планети.

Агресивна політика Російської Федерації, яка проявляється в Чорноморському регіоні, на Кавказі, у Східній та Південно-Східній Європі та в Середземномор'ї, порушує основи глобальної та регіональної безпекової архітектури і веде до руйнації існуючого світового порядку. Повномасштабна збройна агресія Росії проти України й тимчасова окупація частини її території, депортація населення захоплених територій до Росії, знищення на тимчасово окупованих територіях проукраїнськи налаштованого населення, інфраструктури, промислових об'єктів, природних ресурсів, зокрема спланована екологічна катастрофа регіонального масштабу – підлив дамби Каховської ГЕС, ядерний шантаж захопленою Запорізькою АЕС є грубими порушеннями загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права, державного суверенітету України та зобов'язань Росії за дво- та багатосторонніми міжнародними договорами з Україною, а також Будапештського меморандуму, який гарантував воєнну безпеку України.

Україна перебуває в умовах майже дворічного відбиття повномасштабної збройної агресії Росії, тому нині як ніколи актуальним є вирішення питання шляхів отримання гарантій воєнної безпеки нашій державі в повоєнному світовому устрої та місця України в регіональній і глобальній безпековій архітектурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за цим напрямом свідчить, що питанню надання гарантій воєнної безпеки Україні приділялося чимало уваги. У травні – грудні 2023 р. були проведені зустрічі провідних акторів, на яких також розглядалося питання надання гарантій воєнної безпеки Україні після закінчення російсько-української війни та в середньостроковій перспективі.

Це питання розкривалось у багатьох аналітичних дослідженнях (довідках) як вітчизняних, так і закордонних інституцій, інформаційно-аналітичних агентств, відомих політиків та окремих фахівців. Слід зазначити, що в більшості матеріалів наведені можливі формати

надання гарантій воєнної безпеки, запропоновані на міжнародних зустрічах високого рівня, однак прогнози щодо механізму й термінів їхньої реалізації є обережними і стриманими.

Тому метою та основним змістом статті є аналіз можливих шляхів і формату одержання Україною гарантій воєнної безпеки в повоєнному світовому устрої.

Виклад основного матеріалу дослідження

Історія людства свідчить, що питання формування світового устрою реалізовувалося після завершення довготривалих війн, зокрема і світових. Свого часу правила співіснування держав були вперше прописані у Вестфальському договорі 1648 р., далі у Версальському договорі 1919 р. після закінчення Першої світової війни та під час Ялтинської конференції 1945 р., яка визначила світовий устрій після Другої світової війни. «Холодна війна» закінчилася руйнацією біполярного світу з розпадом колишнього Радянського Союзу та Організації Варшавського договору, що поклало початок боротьбі ліберально-демократичного та авторитарного світів.

На сьогодні ця боротьба трансформувалась у збройну боротьбу з використанням «права сильного», що дестабілізує загальну геополітичну та гео економічну ситуацію на планеті. Імперська політика Росії, що призвела до російсько-української війни, вторгнення терористичної організації ХАМАС на територію Ізраїлю, роль Ірану в наданні військової допомоги Росії, радикальним ісламістським терористичним організаціям та його політична мрія знищити Ізраїль як державу, збройні конфлікти на Близькому Сході та в Північній Африці, зазіхання Китаю на Тайвань, ядерні амбіції керівництва Північної Кореї та її допомога Росії тощо спонукають провідні країни ліберально-демократичного світу зміцнювати власні воєнні потенціали, посилювати оборонно-промисловий комплекс, відроджувати кооперацію для розробки і виробництва сучасної високотехнологічної зброї, зміцнювати військову могутність та операбельність створених військово-політичних союзів і блоків.

За таких умов нашій державі потрібно вирішити питання щодо отримання гарантій воєнної безпеки після завершення російсько-української війни.

Аналіз основних подій травня – грудня 2023 р. свідчить про поки що певну невизначеність у питанні гарантування Україні воєнної безпеки після завершення російсько-української війни. Це залежить від боротьби за відстоювання власних геополітичних інтересів світових центрів сили – США та Китаю – та від відносин кожного з них з Росією, котра претендує на роль центру сили та відкидає біполярний світоустрій, у якому для неї немає місця.

Для чіткого усвідомлення глобальних процесів і пов'язаних з Україною подій, авторами проаналізовані висвітлення та обговорення питання надання гарантій воєнної безпеки на зустрічах провідних акторів глобального рівня, зокрема на саміті «Великої сімки» (G7),

саміті НАТО у Вільнюсі, саміті лідерів країн БРІКС, саміті «Великої двадцятки» (G20), засіданні XX Міжнародного дискусійного клубу «Валдай», засіданні Парламентської асамблеї НАТО, 16-му засідання Контактної групи з питань оборони України (формат «Рамштайн»), саміті Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) та на зустрічі президентів США та Китаю.

Результати проведеного аналізу свідчать, що розгляд російсько-української війни як елементу геополітики в основних політичних та економічних подіях глобального рівня у травні – грудні 2023 р. характеризує умови, в яких наша держава може одержати гарантії воєнної безпеки в середньостроковій перспективі.

Саміт «Великої сімки» (G7) у Хіросімі, який відбувся 19–21 травня 2023 р., став важливою подією для України. Його основними результатами для нашої держави стали: виступ президента США Джо Байдена щодо надання Україні нового пакета військової допомоги на 375 млн дол., реалізації програми навчання українських пілотів на винищувачах F-16, запровадження чергового пакета санкцій проти Росії, діалог з Індією та іншими державами Глобального Півдня, посилення тиску на Китай і, найголовніше, закладений фундамент для всебічної підтримки формули миру Президента України Володимира Зеленського. Головною темою саміту стала підтримка України і протидія Росії та необхідність вироблення чітких гарантій безпеки для нашої держави. Проведені двосторонні зустрічі з усіма головами країн G7, а також з лідерами Глобального Півдня, які не приєдналися до табору держав, котрі підтримують Україну, і мають торговельно-економічні відносини з Росією. Результатом проведених зустрічей є розширення міжнародної проукраїнської коаліції. Однак учасники саміту наголосили, що питання надання гарантій воєнної безпеки Україні повинне вирішуватися на основі двосторонніх угод з потенційними країнами-гарантами. Ще одним важливим аспектом побудови системи глобальної та регіональної безпеки є відносини G7 з Китаєм, оскільки він є одним з провідних акторів, має геополітичні амбіції та достатній військовий потенціал для їх реалізації. Також у фінальному комюніке саміту були представлені п'ять ключових напрямів європейської політики щодо Китаю, провідним з яких є заклик ЄС щодо не підтримки Китаєм війни, яку Росія веде проти України, а також про неприпустимість зміни статус-кво в односторонньому порядку силовим способом у районі Південно-Китайського та Східно-Китайського морів.

Рішення 16-го Саміту НАТО у Вільнюсі, який відбувся 11–12 липня 2023 р., засвідчили, що поточна ситуація загалом задовольняє Альянс: Україна забезпечує воєнне виснаження Росії, скоує більшу частину боєздатних підрозділів і мінімізує ймовірність розширення агресії проти членів НАТО, і при цьому Альянс несе відносно невеликі витрати на геополітичний конфлікт у Східній Європі й отримує час на переозброєння і посилення

національних оборонних і безпекових систем та східного флангу НАТО загалом.

Серед нинішніх лідерів провідних держав НАТО досі немає прагнення вживати рішучих заходів щодо примушування Росії до миру. Ініціативи та позиції держав з низьким політичним, фінансовим і безпековим потенціалом (країн Балтії та Центральної Європи) ігноруються.

Відповідно до підсумкового комюніке та заяв учасників саміту позитивними для України є такі результати:

- Росія визначена глобальною загрозою для Північноатлантичного альянсу, а також миру, стабільності і сталого розвитку Євroatлантичного регіону;

- Росія несе повну відповідальність за розв'язану війну проти України для реалізації власних геополітичних амбіцій;

- підтверджене взятє на саміті в Бухаресті 2008 р. зобов'язання, що Україна стане членом Альянсу;

- замість Комісії Україна – НАТО створюється новий орган – Рада Україна – НАТО;

- НАТО закликає Китай засудити війну Росії проти України;

- Альянс закликає Іран припинити передавати Росії дрони-камікадзе;

- відбулося політичне затвердження формату «Рамштайн» і так званих «політичних зобов'язань» щодо надання фінансової, технічної допомоги і постачання зброї для України;

- ключові держави Альянсу підтвердили підтримку України «стільки, скільки це буде потрібно», із цього питання в НАТО сформований консенсус.

Проблемними результатами саміту є такі:

- саміт не приніс фундаментальні зміни для України в існуючий статус-кво у відносинах з НАТО, зафіксований на Бухарестському саміті 2008 р.;

- формулювання рішень залишають простір для маневру керівництву США і НАТО в подальшому;

- не визначена перспектива запрошення України до членства в НАТО через критерій «коли умови будуть виконані» без чіткого формулювання «умов», які має виконати Україна;

- ліквідація Комісії Україна – НАТО зі створенням Ради Україна – НАТО замість того, щоб просто підвищити статус інституції, яка функціонує вже 26 років (від 1997 р.);

- маскуваність «гарантіями безпеки» намірів надання різнобічної допомоги по лінії двосторонніх відносин «країн-гарантів» з Україною, що насправді означає повторення в тиражованому вигляді Будапештського меморандуму;

- заморожені активи не можуть бути передані Україні вже зараз для оборонних цілей, на чому наполягала українська сторона, беручи до уваги недостатність фінансової допомоги країн Заходу на тлі масштабного переведення російської промисловості на військові рейки та збільшення воєнних витрат.

Підписання на саміті НАТО країнами G7 «Спільної декларації про підтримку України» і подальше залучення до цієї декларації інших країн є важливим і символічним, проте являє собою не гарантії безпеки, а декларацію намірів країн-партнерів у формалізації безпекових зобов'язань і планів продовжити працювати над двосторонніми довгостроковими зобов'язаннями і домовленостями. Оголошено про початок двосторонніх і багатосторонніх переговорів про гарантії безпеки Україні на період до вступу в НАТО.

Протилежною позицією в питанні гарантування воєнної безпеки нашої державі є погляди країн БРІКС, більшість яких базується на російських нарративах та намаганнях Росії відігравати вагомійшу роль у геополітиці як світового центру сили. **15-й саміт лідерів країн БРІКС** (Бразилії, Росії, Індії, Китаю, Південно-Африканської Республіки (ПАР)) у Йоганнесбурзі 22–24 серпня 2023 р. підтвердив свій антизахідний вектор [1]. Представники країн – учасниць цього утворення часто вказували на те, що «країни БРІКС об'єднують 3,21 млрд осіб, що становить 43% населення світу», але БРІКС ніколи не мав скільки-небудь вагомої політичної сили серед сучасних міжнародних організацій. Укотре БРІКС став майданчиком для просування антизахідних і антиамериканських настроїв, а останнім часом на ньому зазвучали висловлювання про «необхідність перебудови світопорядку», який нібито «став негативно впливати на країни Глобального Півдня».

Позиціонування Росії як частини Глобального Півдня, а зовсім не Заходу і Європи, вплинуло на місце проведення наступного саміту, який пройде в Казані, столиці регіону з більшістю мусульманського населення, в розширеному складі БРІКС, до якої приєднуються Саудівська Аравія, Єгипет, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Іран, Аргентина й Ефіопія [2].

Старий та «новий» склад БРІКС мають певні взаємні проблемні питання та розбіжності не лише в поглядах на подальший розвиток. Зокрема, Індія та Китай мають суттєві політичні суперечності, зумовлені територіальними претензіями, але все одно зацікавлені в економічному співробітництві. Саудівська Аравія тільки-но відновила відносини з Іраном. Ще однією розбіжністю між «новими» й старими членами БРІКС є те, що Індія, Бразилія, Аргентина, ПАР та Ефіопія є демократичними, при цьому Індія та Ефіопія страждають від постійно жевріючих внутрішніх конфліктів, а ОАЕ та Саудівська Аравія є абсолютними монархіями, решта країн БРІКС – авторитарні, при цьому Китай – комуністична диктатура, а Іран – теократія. Попри існуючі розбіжності всі країни БРІКС об'єднують їхня антиамериканська та антизахідна позиція та протидія існуванню та подальшому розвитку американоцентричної моделі світоустрою. Водночас вони чітко усвідомлюють, що без використання передових західних технологій та співробітництва із Заходом, експорту критичної продукції, що зумовлює подальший прогрес і розвиток цих країн, їхні економіки приречені

на стагнацію та руйнування. Росія та Іран у результаті своєї політики стали ізольованими від світу та опинилися під санкціями, тому інші країни БРІКС намагаються реалізувати військове й економічне співробітництво з ними таким чином, аби теж не потрапити під санкції. Китай та США є світовими центрами сили і перебувають у жорсткій взаємній конкуренції за світове лідерство в усіх сферах, а Індія в цих умовах намагається покращити відносини зі США з метою спільного протистояння Китаю [2].

Росія намагається реалізувати свою зовнішньополітичну діяльність у такий спосіб, щоб переконати країни БРІКС і виправдати свою агресивну політику проти України, країн Балтії та інших пострадянських країн тим, що вони перебували і повинні в подальшому перебувати під геополітичним впливом Росії. Основною метою Росії є недопущення євроінтеграції України та членства в НАТО, адже Росія чітко усвідомлює, що без України вона ніколи не буде «імперією».

Викладені вище розбіжності інтересів учасників «антизахідного» клубу треба використовувати, щоб обмежити можливості й імперські амбіції Росії. На зустрічі радників з національної безпеки та зовнішньої політики 42 країн, яка відбулась у Джидді 5–6 серпня 2023 р., був проведений так званий «мирний саміт» щодо відпрацювання принципів відновлення миру в Україні [3, 4]. На ньому обговорювали перспективи закінчення війни в Україні представники всіх інших країн БРІКС без участі Росії. За підсумками заходу не було підписано спільного документа, але всі учасники засвідчили прихильність до принципу територіальної цілісності держав і домовилися про наступну зустріч [5, 6]. Організатором зустрічі була Саудівська Аравія, яка тепер стає новим членом БРІКС.

Росія використовує саміт БРІКС як майданчик для своєї пропаганди. Він важливий для неї, а також для інших країн-членів як своєрідна протипага тому світові, в якому домінують США та їхні союзники. Росія, безумовно, є одним з основних прихильників існування такої протипага та підтримує розширення членства в БРІКС. Росія спробує використати запрошення нових країн-учасниць у своїх пропагандистських зусиллях, особливо у світлі саміту в Джидді стосовно України та за її участі. Саміт у Джидді був зосереджений, зокрема, на зміцненні контактів України з Глобальним Півднем і пошуках шляхів завершення війни Росії в Україні, хоча Китай, Індія, Бразилія та Південна Африка утрималися від засудження російського вторгнення.

Отже, офіційна позиція країн БРІКС, які брали участь у саміті в Джидді, щодо незасудження російської агресії свідчить про підвищення ризику для них погіршити відносини з провідними країнами Заходу, які залишаються на теперішній час їхніми партнерами й донорами.

Для України важливим сигналом є той факт, що протистояється тенденція втрати Росією позицій лідера

БРІКС і формування іншими країнами-членами власної позиції.

Лідери країн «Великої двадцятки» (G20) на саміті в Делі, який відбувся 9–10 вересня 2023 р., обговорювали проблеми Глобального Півдня, але проблема війни Росії в Україні не залишилася поза увагою. У фінальній Декларації лідери країн «Великої двадцятки» підтримали Україну, але не зуміли дійти згоди в тому, щоб засудити дії Росії [7] через те, що Китай і Росія не погоджувалися навіть з формулюваннями, які вони підтримали на саміті G20 у 2022 р. Однак остаточний варіант Декларації привітали західні делегації, а канцлер Німеччини О. Шольц назвав її «успіхом індійської дипломатії», адже в її тексті все ж таки йшлося про суверенітет і територіальну цілісність України.

Слід наголосити, що не всі спостерігачі були задоволені тим, що увага світових лідерів на саміті G20 концентрувалася на війні Росії в Україні, й лунали заклики, зокрема від організації Human Rights Watch, щодо недопущення впливу розбіжностей у позиції щодо України на розгляд та вирішення інших питань саміту.

Декларація саміту G20 була ухвалена консенсусом, у тексті наголошено на неприпустимості застосування воєнної сили для захоплення території сусідніх країн, але відсутні засудження агресії Росії та всі посилання й застереження Росії щодо її агресії та припинення війни в Україні, які були викладені в минулорічній спільній заяві на саміті G20. Війна Росії в Україні відображає глибокий розкол між країнами G20 другий рік поспіль, що засвідчило втрату інтересу до рішучого протистояння російській агресії, на протипага підтримки України США та більшою частиною Європи, а також наголошення на негайному виведенні військ Росії з тимчасово окупованих територій України [8–11].

Ситуація з текстом Декларації за результатами саміту відображає поглиблення геополітичних розбіжностей і глобальну напруженість через триваючу російсько-українську війну та неспроможність країн G20 надати Україні гарантії воєнної безпеки в найближчій перспективі.

Для усвідомлення нагальної необхідності перспектив набуття гарантій воєнної безпеки Україні після російсько-української війни дуже наочним був виступ президента Росії В. Путіна на засіданні XX Міжнародного дискусійного клубу «Валдай» 5 жовтня 2023 р. на тему «Справедлива багатополарність: як забезпечити безпеку та розвиток для всіх». Путін запропонував будівництво «нового світу» та власні міркування щодо образу майбутнього, відірвані від об'єктивної реальності, чітко окресленої російсько-українською війною та основними подіями у світі. За його наративами, готовність Росії до конструктивної взаємодії з «колективним Заходом» її противники зрозуміли хибно – як покірність, як згоду на те, що «новий порядок» будуватиметься тими, хто проголосив себе переможцями в «холодній війні» та без участі Росії. «Українська криза», а не повномасштабна агресія Росії

проти України, – не територіальний конфлікт, тому що Росія – найбільша за територією країна у світі, для якої немає жодних інтересів з погляду захоплення додаткових територій, і не встановлення геополітичного балансу. Мова йде про принципи, на яких базуватиметься «новий світоустрій». На думку Путіна, саме поняття будь-якого суверенітету просто заперечується, прихильність блоковим підходам, прагнення загнати світ у ситуацію постійного протистояння «ми – вони» – хибна спадщина ХХ століття, це є продуктом західної політичної культури в одному з її найбільш агресивних проявів.

У доповіді Путіна викладені прагнення Росії щодо побудови майбутнього на «шести принципах»: Росія бажає жити у відкритому, взаємопов'язаному світі, має бути безбар'єрне середовище; різноманіття світу повинне не просто зберігатися, а бути фундаментом загального розвитку, нав'язування будь-якій країні або народу, як їм жити, має бути заборонено; ніхто не має права та й не може керувати світом за інших або від імені інших, світ майбутнього – це світ колективних рішень; Росія – за загальну безпеку і міцний мир, побудований на повазі інтересів усіх – від великих держав до малих країн, головне – звільнити міжнародні відносини від блокового підходу, від спадщини колоніальної епохи і «холодної війни»; Росія – за справедливість для всіх, усім має бути забезпечений доступ до благ сучасного розвитку, і спроби його обмежити для будь-якої країни або її народу мають розглядатися як акт агресії; Росія – за рівноправність, більше ніхто не готовий підкорятися, нехтувати своїми інтересами і потребами.

Життєздатність української держави під час повномасштабної агресії Росії Путін ставить під сумнів, обумовлюючи це наявністю зовнішньої допомоги країн-партнерів.

Таким чином, основні тези виступу Путіна на Валдаї повністю корелюють з Концепцією зовнішньополітичної діяльності Росії, затвердженою в березні 2023 р., яка базується на ідеї про зіткнення цивілізацій [12].

Основними наративами [12] є: Росія повинна відігравати роль окремого глобального центру сили; завдання Росії – об'єднати держави Глобального Півдня навколо антизахідної позиції та боротьби з американоцентричним світовим устроєм; Росія розвивається як окреме культурно-цивілізаційне формування – «євразійська» та «євро-тихоокеанська» держава і є основою окремої спільноти «русского мира».

Фактично в цьому документі офіційно визначена політика конфронтації з «колективним Заходом» (стратегічним домінуванням США) та акцентується увага на можливості застосування сили проти інших країн. На відміну від попередньої редакції [12], відсутність згадок про Україну є, по-перше, намаганням відмовити в суб'єктності нашій державі, а по-друге – яскравою ілюстрацією неможливості офіційно сформулювати цілі війни Росії проти України. Наголошення у [12] на необхідності побудови багатопольярного світового порядку

має на меті формування нових та зміцнення існуючих союзів і зв'язків Росії з країнами Глобального Півдня.

Ураховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що Росія дотримується подвійних стандартів і щодо міжнародного права – хоча й запевнює в готовності дотримуватися його норм (поваги до територіальної цілісності, забезпечення права держав на самостійне визначення, невтручання у внутрішні справи, урегулювання конфліктів політико-дипломатичними інструментами), у [12] прописані намагання Росії відстоювати власні інтереси, які фактично суперечать цим нормам. Тобто Росія вважає за можливе використовувати симетричні та асиметричні заходи «в разі здійснення іноземними державами або їхніми об'єднаннями недружніх дій, які становлять загрозу суверенітету й територіальній цілісності, зокрема пов'язаних із застосуванням обмежувальних заходів (санкцій) політичного чи економічного характеру або з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій» [12].

Наступною знаковою подією на шляху відпрацювання механізмів надання гарантій воєнної безпеки Україні є **Резолюція Парламентської асамблеї НАТО** від 9 жовтня 2023 р., ухвалена на щорічній сесії в Копенгагені. Основним її змістом є активізація процесів виконання рішень, прийнятих на саміті НАТО у Вільнюсі, та спрямованих на адаптацію НАТО до нових геополітичних реалій і непохитної підтримки України в умовах російської агресії [13]. У Резолюції наголошено на нагальній потребі збільшення в найкоротші терміни обсягів військово-технічної допомоги нашій державі, у тому числі наданні критичних видів озброєння та військової техніки – багатоцільових винищувачів і ракет великої дальності повітряного та наземного базування [13]. У Резолюції було також наголошено, що Росія не уникне відповідальності за військові злочини та злочини проти людства, скоєні в Україні, а також за величезну матеріальну шкоду, завдану внаслідок агресії. Окремий акцент був зроблений на необхідності продовження та розширення санкцій проти Росії для обмеження її спроможності ведення війни в Україні.

У Резолюції підтверджена позиція щодо підтримки курсу України до НАТО та наголошено, що саме членство в Альянсі буде найкращим запобіжником для стримування майбутньої агресії Росії на східному фланзі.

Така сама позиція була проголошена у виступі Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга на **16-му засіданні Контактної групи з питань оборони України (формат «Рамштайн»)** у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, яка відбулася 11 жовтня 2023 р.: усі країни – члени Організації Північноатлантичного договору погоджуються, що Україна стане членом Альянсу в майбутньому, для чого на саміті НАТО у Вільнюсі для України усунуто вимогу реалізації Плану дій щодо членства та започатковано Раду Україна – НАТО, де всі країни разом з Україною є рівними учасниками [14].

При цьому слід ураховувати, що в жовтні спливає термін заборони Ірану на експорт ракетного озброєння дальністю дії від 300 км та обмеження закупівлі ракетних технологій, визначених у Резолюції Ради Безпеки ООН. Загроза від Ірану полягає в тому, що навіть за умов санкцій він створив найбільший і найрізноманітніший ракетний арсенал на Близькому Сході і за останні п'ять – сім років забезпечив суттєве фінансування власної ракетної програми. Готуючись до зняття санкцій, Ірану вдалося встановити контакти з Росією, налагодити військово-технічні зв'язки з її військово-промисловим комплексом, насамперед у сфері постачання дронів-камікадзе типу «Shahed» та майбутнього постачання оперативно-тактичних ракет типу «Fateh-110» та «Zolfaghar».

На зустрічі керівників США та Китаю на листопадівому саміті Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (11–17 листопада 2023 р.) також розглядалося питання збройної агресії Росії проти України та нападу ХАМАС на Ізраїль і, як наслідок, початку збройного конфлікту на Близькому Сході [15]. Але ця зустріч не привела до прориву у вирішенні питання російсько-української війни та оприлюднення позиції Китаю із цього питання. У разі досягнення на саміті домовленостей за закритими дверима між США та Китаєм і знаходження консенсусу з найбільш гострих взаємних питань російсько-українська війна відповідатиме інтересам США. Але це матиме небажані наслідки для Китаю, зокрема продовження російсько-української війни потребуватиме подальшої фінансової та військово-технічної допомоги та стимулюватиме ЄС до тіснішого союзу зі США, що не відповідає інтересам Китаю. Китай зацікавлений у забезпеченні свободи торгівлі в усьому світі, що дасть йому змогу за рахунок своєї промислової потужності поступово включати до своєї економічної орбіти дедалі більшу кількість країн. В інтересах Китаю також зміцнення зв'язків з ЄС і поступове відокремлення ЄС від свого головного конкурента – США.

На перспективи завершення російсько-української війни та вирішення питання надання гарантій воєнної безпеки Україні впливає візит Путіна в грудні 2023 р. до ОАЕ, а потім до Саудівської Аравії. Обидві країни не визнають юрисдикції Міжнародного кримінального суду в Гаазі, який у березні 2023 р. видав ордер на арешт Путіна за обвинуваченням у військових злочинах та злочинах проти людства під час війни в Україні. Росія має певний вплив та репутацію на Близькому Сході через її участь у війні в Сирії, підтримку режиму Асада, підтримку контактів з угрупованням ХАМАС і головним спонсором ісламістських груп у регіоні – Іраном. Метою візиту до ОАЕ та Саудівської Аравії є питання картелю ОПЕК+, а також закупівлі через ці країни в обхід міжнародних санкцій критичних товарів подвійного призначення, без яких неможливо виготовляти кінцеві зразки високо-технологічного озброєння та військової техніки, що використовуються в російсько-українській війні. Після нападу Росії на Україну ОАЕ перетворилися на центр

російської ділової активності. Після проведення США, Великою Британією та ЄС моніторингу товарообігу через ОАЕ та підтвердження факту зростання поставок товарів подвійного призначення через ОАЕ в Росію США ввели санкції проти певних компаній з ОАЕ.

Ще одним негативним фактором, що впливає на терміни завершення російсько-української війни, є елементи політичної кризи в Конгресі США. Вона виникла через те, що питання підтримки України у війні з Росією, фінансова і військово-технічна допомога стали головними темами в передвибірчих кампаніях усіх наявних кандидатів на пост президента США. У жовтні 2023 р. адміністрація президента США Джо Байдена подала до Конгресу запит на виділення майже 106 млрд дол., з яких близько 61,4 млрд призначені для військової підтримки та прямої фінансової допомоги Україні. Чинний президент Джо Байден намагається її зберегти та продовжити, однак результати контрнаступу Збройних Сил України на запорізькому напрямку викликають у його політичних опонентів сумніви, що Україна здатна його завершити та розірвати сухопутний коридор Росії до Криму. 5 грудня 2023 р. представники демократів у Сенаті США анонсували новий законопроект, який містить допомогу Україні й Ізраїлю та пакет заходів на 110,5 млрд дол. Однак є ризик, що документ не зможуть ухвалити через відсутність узгодженої позиції щодо питання південного кордону США з Мексикою [16]. Внутрішньополітичні проблеми у США можуть негативно вплинути на своєчасність, потрібну номенклатуру та обсяги військово-технічної та фінансової допомоги Україні в її боротьбі з російським агресором, а також відтермінувати реалізацію планів з деокупації власної території.

Під час візиту Президента України Володимира Зеленського до США 12 грудня 2023 р. президент США Джо Байден наголосив на непохитній підтримці України в її боротьбі з російським агресором та виділенні нового пакета військової допомоги на 200 млн дол. [17].

Отже, на основі аналізу основних світових воєннополітичних подій травня – грудня 2023 р. стосовно російсько-української війни можна констатувати таке: Росія була й залишається однією з основних загроз для ліберально-демократичного світу взагалі та для України зокрема.

В умовах збройного протистояння з авторитарним світом (Росією, Китаєм, Іраном, Північною Кореєю тощо) нашій державі потрібні гарантії воєнної безпеки як після завершення російсько-української війни, так і на середньо- та довгострокову перспективу [18]. Формат цих гарантій може бути реалізований у різних варіантах – у НАТО й поза НАТО. Зовнішньополітичний курс України на євроінтеграцію та вступ до НАТО чітко визначений у системоутворюючих документах подальшого розвитку нашої держави, але нині існують перепони для реалізації цього курсу, основною з яких є російсько-українська війна.

Одержати гарантії воєнної безпеки поза НАТО можна шляхом утворення воєнно-політичних союзів з провідними країнами та регіональними лідерами, які підтримують Україну. Одним з можливих варіантів реалізації такого формату може бути створення Балтійсько-Чорноморського поясу [19, 20]. Існує також форма співробітництва зі США – «союзник», яка застосована до Ізраїлю та є дуже потужним механізмом для надання гарантій воєнної безпеки. Але приклад нападу терористів ХАМАС на Ізраїль 7 жовтня 2023 р. свідчить, що така форма не дуже ефективна й не є гарантованим запобіжним механізмом для унеможливлення збройної агресії проти нього. Цей механізм запрацював лише після вторгнення терористів на територію Ізраїлю, загибелі більше тисячі мирних мешканців і захоплення заручників.

Усі розглянуті вище можливі варіанти одержання гарантій воєнної безпеки Україною від провідних країн світу можуть бути втілені лише за наявності відповідних ресурсів у країнах-гарантах. Наприклад, Велика Британія як країна – член НАТО повинна витратити 2% ВВП на оборону, і питання полягає в тому, чи буде згодна вона витратити ще певну частку ВВП для виконання своїх зобов'язань у рамках іншого воєнно-політичного союзу (наприклад Балтійсько-Чорноморського поясу) поза НАТО.

До набуття Україною членства в НАТО нині реалізується запропонований та узгоджений у рамках Вільнюського саміту лідерами «Великої сімки» варіант декларації безпекової підтримки України. Переговори про двосторонні угоди з надання гарантій безпеки Україні розпочалися зі США (03.08.2023), двосторонні консультації – з Великою Британією (11.08.2023), переговори про двосторонню угоду – з Канадою (26.08.2023), Швецією (04.10.2023), Японією (07.10.2023), з Французькою Республікою (19.10.2023). Символічним є той факт, що Японія розпочала переговори з Україною саме під час свого головування в G7. Двосторонні переговори стосовно надання Україні гарантій безпеки країнами – учасницями G7 тривають і завершаться не раніше 2024 р. Ці угоди повинні бути юридично зобов'язуючими, затвердженими відповідними національними процедурами цих країн і містити конкретний спектр гарантій.

Основні події за участю провідних світових акторів, а саме G7 та G20, які не є воєнно-політичними союзами, але їхні учасники є найбільшими економіками світу і більшість із них становить ядро НАТО, свідчать про їхню непохитну військово-технічну та економічну підтримку нашої держави під час російсько-української війни та в повоєнному відновленні, що є невід'ємною частиною гарантій безпеки (конференцію з питань відновлення України заплановано провести на початку 2024 р. у Японії). Це свідчить про наявність для України унікального шансу трансформувати гарантії воєнної безпеки ще й в економічний кластер розвитку, що дасть змогу створити на нашій території нові, високотехнологічні підприємства національного оборонно-промислового

комплексу з виробництва сучасних боєприпасів, безпілотних літальних апаратів, з ремонту сучасної бронетанкової техніки й артилерійського озброєння тощо. Індустрія виробництва зброї є однією з найпотужніших та найприбутковіших у світі, загальний обсяг торгівлі перевищує 1 трлн дол. США щороку, показники наступного року завжди перевищують показники попереднього. Сталий розвиток вітчизняного оборонно-промислового комплексу є гарантією відновлення воєнного потенціалу нашої держави, побудови сучасних Збройних Сил України та набуття військової могутності, які забезпечать захист територіальної цілісності та недоторканності кордонів України. У цьому сенсі Україна надійно забезпечить східний фланг НАТО і буде надійним і потужним партнером Альянсу у вирішенні завдань забезпечення спільної воєнної безпеки.

З огляду на наведене вище, можна зробити такі висновки.

1. Питання завершення російсько-української війни та надання Україні гарантій воєнної безпеки в повоєнному світовому устрої розглядається в умовах ускладнення воєнно-політичної обстановки на глобальному рівні. Така ситуація зумовлена:

- збереженням стратегічного протистояння США та Китаю;
- посиленням Китаєм та Росією свого впливу та міжнародних позицій через формування антизахідної коаліції;
- продовженням блокування Росією в Раді Безпеки ООН усіх «проукраїнських» резолюцій і рішень;
- відсутністю реакції країн європейського регіону на загрози техногенних та екологічних катастроф в умовах продовження Росією ядерного шантажу довкола Запорізької АЕС;
- появою факторів, що можуть обмежити військово-технічну допомогу західних партнерів (агресії загонів палестинського угруповання ХАМАС проти Ізраїлю, передвиборчої кампанії 2024 р. у США, проявів в окремих країнах світу тенденцій «утоми від російсько-української війни»);
- постійними спробами Росії послабити міжнародну підтримку України та розколоти єдність союзників.

2. Спрямування зусиль Росії на відновлення свого статусу глобального актора через військовий, політичний, економічний та інформаційний вплив є основною загрозою для України та всієї Європи. Відкрите застосування збройної сили та всіх інструментів гібридної війни має на меті встановлення контролю над Україною, шляхом порушення її територіальної цілісності, блокування її руху до набуття повноправного членства в НАТО, дестабілізацію ситуації в Європі загалом. Безпорадність і деградація міжнародних організацій, таких як ООН чи МАГАТЕ, втрата їхнього впливу у світі як запобіжних механізмів свідчить про неможливість урегулювання проблемних питань між країнами в правовому полі та на основі міжнародного права. Тому отримання гарантій

воєнної безпеки для нашої держави у двосторонніх форматах як союзницький договір з конкретними зобов'язаннями сторін є найголовнішим завданням сьогодення.

3. Відновлення регіональної системи безпеки на основі існуючих регіональних форматів, а саме Організації з безпеки та співробітництва в Європі, «Бухарестської дев'ятки», Вишеградської групи, «Люблінського трикутника», Організації за демократію та економічний розвиток (ГУАМ), Організації Чорноморського економічного співробітництва, «Веймарського трикутника» тощо – не є ефективним у сучасних умовах.

4. Зі збільшенням тривалості російсько-української війни країни-партнери підтверджують непохитну військово-технічну та економічну підтримку, США та країни-партнери у форматі «Рамштайн» надають озброєння, військову і спеціальну техніку для відбиття збройної агресії Росії. Але питання надання гарантій воєнної безпеки Україні не має зрозумілого вектора для його вирішення. З одного боку, запропонований на саміті у Вільнюсі механізм укладання двосторонніх угод існує, але дуже повільний у часі та не забезпечує потрібну оперативність їх реалізації, а з другого – Україна не стане членом НАТО в найближчій перспективі.

5. За сучасних умов потрібні нові правила міжнародних відносин на тлі побудови нового світового устрою та переділу сфер геополітичного впливу світових центрів сили. З можливих форматів гарантій воєнної безпеки Україні в повоєнному устрої світу у варіантах (у НАТО, поза НАТО та союзник США), одержати реальні гарантії воєнної безпеки поза НАТО можна шляхом утворення воєнно-політичних союзів з провідними країнами та регіональними лідерами, які підтримують Україну. Одним з можливих варіантів реалізації такого формату може бути створення Балтійсько-Чорноморського поясу [19], а також реалізація запропонованого на саміті НАТО у Вільнюсі формату надання гарантій воєнної безпеки шляхом укладання двосторонніх угод з країнами-гарантами, і ці угоди мають бути юридично зобов'язуючими, затвердженими згідно з відповідними національними процедурами цих країн і містити конкретний спектр гарантій.

6. Для вирішення питання надання та реалізації гарантій воєнної безпеки України в середньо- та довгостроковій перспективі особливий акцент потрібно зробити на розвитку сучасного вітчизняного оборонно-промислового комплексу та трансформувати гарантії воєнної безпеки на економічний кластер розвитку і повоєнного відновлення нашої держави.

Перелік літератури

1. Борділовська О. Саміт лідерів країн-членів БРІКС в Йоганнесбурзі 22–24 серпня 2023 року [Електронний ресурс] / О. Борділовська // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/samit-lideriv-krayin-chleniv-briks-v-yohannesburzi-22-24>.

2. Портников В. Саміт БРІКС: про що свідчать поразка та очікування Путіна? [Електронний ресурс] / В. Портников // Радіо Свобода. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/samit-briks-i-putin/32565779.html>.

3. У межах зустрічі в Джидді Андрій Єрмак провів низку двосторонніх переговорів щодо забезпечення обороноздатності України та реалізації Формули миру [Електронний ресурс] // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/news/u-mezhah-zustrichi-v-dzhiddi-andrij-yermak-proviv-nizku-dvos-84757>.

4. У Джидді відбулися міжнародні консультації щодо ключових принципів миру для України [Електронний ресурс] // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/news/u-dzhiddi-vidbulisya-mizhnarodni-konsultaciyi-shodo-klyuchov-84737>.

5. Учасники мирних переговорів у Джидді не ухвалили спільну заяву [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-jidda-myri-ni-perehovory/32536408.html>.

6. Dahan M. El. Ukraine seeks progress towards peace at Saudi Arabia talks [Електронний ресурс] / M. El Dahan // Reuters. – Режим доступу : <https://www.reuters.com/world/ukraine-expects-difficult-successful-talks-saudi-arabia-2023-08-05>.

7. Лідери G20 на саміті в Індії підтримали Україну, але не засудили РФ. Оцінки світових ЗМІ [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-samit-g20-indiya/32586369.html>.

8. Schreck A. G20 agreement reflects sharp differences over Ukraine and the rising clout of the Global South [Електронний ресурс] / A. Schreck, D. Rising // The Associated Press. – Режим доступу : <https://apnews.com/article/g20-modi-india-biden-ukraine-summit-delhi-f0054ecae54f53d4ceb0c64a4457620>.

9. Bose N. G20 summit avoids condemning Russia for Ukraine war, calls for peace [Електронний ресурс] / N. Bose, S. C. Singh, K. Golubkova // Reuters. – Режим доступу : <https://www.reuters.com/world/g20-leaders-begin-two-day-summit-overshadowed-by-divisions-over-ukraine-2023-09-09>.

10. G20 Summit Leaders Agree on Aid Agenda, but Soften Stance on Ukraine War [Електронний ресурс] // The New York Times. – Режим доступу : <https://www.nytimes.com/live/2023/09/09/world/g20-summit-india>.

11. G20 laments suffering in Ukraine but no condemnation of Russia [Електронний ресурс] / Live Reporting / edited by G. Pandey, S. Hrishikesh, V. Pandey // BBC. – Режим доступу : <https://www.bbc.com/news/live/world-66724117>.

12. Концепция внешней политики Российской Федерации : утверждена указом президента Российской Федерации от 31 марта 2023 г. № 229.

13. Delivering on the Vilnius Summit decisions: accelerating NATO's adaptation, supporting Ukraine [Електронний ресурс] : Resolution 487 // NATO Parliamentary Assembly. – Режим доступу : https://www.nato-pa.int/download-file?filename=/sites/default/files/2023-10/Resolution_487_-_NATO_POST-VILNIUS_0.pdf.

14. Вступне слово Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга перед засіданням Контактної групи з оборони України [Електронний ресурс] : стенограма // NATO. – Режим доступу : https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_219206.htm?selectedLocale=uk.

15. Readout of President Joe Biden's Meeting with President Xi Jinping of the People's Republic of China [Електронний ресурс] // The White House. – Режим доступу : <https://www.white>

house.gov/briefing-room/statements-releases/2023/11/15/readout-of-president-joe-bidens-meeting-with-president-xi-jinping-of-the-peoples-republic-of-china-2.

16. National Security and Border Act, 2024 [Електронний ресурс] // United States Senate Committee on Appropriations. – Режим доступу : https://www.appropriations.senate.gov/imo/media/doc/national_security_and_border_act_text.pdf.

17. Remarks by President Biden and President Volodymyr Zelenskyy of Ukraine Before Bilateral Meeting [Електронний ресурс] // The White House. – Режим доступу : <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/12/12/remarks-by-president-biden-and-president-volodymyr-zelenskyy-of-ukraine-before-bilateral-meeting-4>.

18. *Тараненко А.* Трансформація системи міжнародної безпеки і подальша роль України [Електронний ресурс] / А. Тара-

ненко // Adastra Fellows. – Режим доступу : <https://adastra.org.ua/blog/transformaciya-sistemi-mizhnarodnoyi-bezpeki-i-podalsha-rol-ukrayini>.

19. Можливі сценарії завершення російсько-української війни. Роль і місце України в повоєнному устрої на глобальному та регіональному рівнях [Електронний ресурс] / К. О. Буданов, В. В. Зайцев, О. М. Романов, В. С. Комаров // Наука і оборона. – 2023. – № 3. – С. 10–15. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2023-22-3-3-10>.

20. Дмитро Кулеба: Україна створила 3 нові альянси у Балто-Чорноморському регіоні задля зміцнення безпеки [Електронний ресурс] // Міністерство закордонних справ України. – Режим доступу : <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-ukrayina-stvorila-3-novi-alyansi-u-balto-chornomorskomu-regioni-zadlya-zmicnennya-bezpeki>.